



АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. АРБИТРАЖ ЖӘНЕ МЕДИАЦИЯ. 2-БӨЛІМ

Сот шешімдерінің негізділігі (2-бөлім)





Жоспар:

6. Соттың пікірі мен ерекше пікірлер
 7. Ағылшын сотындағы пікірлердің сипаттамасы
 8. Пікірлердің көптілігі
 9. Толық емес заңи дәлелдеме мәселесі
 - 9.1. Ағылшын проблемасы: заңды іздеу кезінде адвокатқа сүйену
 - 9.2. Жоғары тұрған соттардың белсенді рөл атқару қажеттілігі
 - 9.3. Неғұрлым белсенді тәсілдің белгілері
 10. Құқықтың ашылуы: УНИДРУА мен Американдық заң институтының Трансұлтты азаматтық процесстің қағидалары
- Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

6. СОТТЫҢ ПІКІРІ МЕН ЕРЕКШЕ ПІКІРЛЕР

Апелляциялық сот пен Лордтар палатасында (Қазіргі Біріккен Корольдіктің Жоғарғы соты) бұрынғы дәстүр бар, оған сәйкес, мүшелер шешімге келіспейтінін айта алады, содан кейін ерекше пікір білдіре алады. Кейде ерекше пікір бірге жазылуы мүмкін. Құрама Корольдіктің Жоғарғы Соты да келіспейтін пікірлерді білдіруге рұқсат етеді.

Мысалы, R (Е өтінші бойынша) v. Jewish Free School Government Body (2009) ісінде тоғыз судьяның төртеуі еврей мектебіне қабылдау критерийлеріне қатысты келіспеушілік білдірді. Бірақ соңғы уақытта Құпия кеңесте келіспеушіліктер пайда болды.

Ерекше пікір ағылшын сот дәстүрінің құнды белгісі болып табылады. Бұл жеке судьяға өзінің келіспеуін көпшілік алдында және ұтымды білдіруге мүмкіндік береді.

Кейде қандай да бір ерекше пікірдің сенімділігі көпшіліктің шешімін бұзуы мүмкін, бұл «оның ерекше фактілерімен шектелуіне» әкеп соғуы ықтимал. Кейде ерекше шешім, түбінде мұндай өзгерту мүмкіндіктері көптеген жылдар бойы туындамаса да, көпшілік шешімін жоюға әкелуі мүмкін.

Зияткерлік «дереву жауап беру құқығын» бере отырып, бұл ерекше пікір жалпы құқықтың дамуын байытты.

Бұл жеке жауапкершілік нысанын және скептицизмнің ресми көзін басу ақымақтық болар еді.

Кейде судья сот шешімімен оның келісімі таза символдық болып табылатынын тікелей көрсетеді, өйткені ол құқықтық мәселелерді түсінетініне сенімді емес. Мысалы, Kookmin Bank v. Rainy Sky SA (2010) ісі бойынша апелляциялық сотта (мұнда көпшілігі Лорд судьялар Паттен мен Торп, және Лорд судья Tuckey келіспеді) Лорд судья Торп былай деді: «Мен өзімді қолайсыз жағдайдамын және мүлдем басқа аймақта шешуші пікірімді білдіремін. Мен қатты алаңдаушылықпен Паттен мырзаның шешімін қолдаймын: «Мұндай түсінік маңызды, себебі ол Жоғарғы сотқа апелляцияға рұқсат беруі мүмкін.

Іс жүзінде, түпкілікті апелляцияны Жоғарғы Сот тыңдады және осы соттың апелляциялық сот шешімінің күшін жою туралы шешімін қолдауға келтірілген себептердің бірі Торп LJ, шешімінің алдын ала сипаты болды (ол қайта ойлағанын, бірақ тәуелсіз себептерді келтірмегенін мойындады).

7. АҒЫЛШЫН СОТЫНДАҒЫ ПІКІРЛЕРДІҢ СИПАТТАМАСЫ

Он тоғызыншы ғасырда апелляциялық шешімдер өте қысқа болған. Жиырмасыншы ғасырда олар ұзағырақ болды. Әрбір қазіргі автор біледі, кесілген және салынған мәтіндерді өңдеу сөздің көбеюіне ықпал етеді.

Тіпті қазіргі апелляциялық сот немесе Жоғарғы Сот жалғыз шешім шығарған кезде де, бұл шешім жиі ұзақ болады. Көп сөздіктің негізгі көзі-неғұрлым ерте сот тұжырымдарын мол дәйексөзбен неғұрлым ерте шешімдерді егжей-тегжейлі талдау болып табылады. Осының көбісін басқа судьялар қайталайды.

Мысалы, Alfred McAlpine Construction Ltd v. Panatown Ltd (2001) ісінде құрылыс келісім-шартын бұзудан туындайтын процедуралық қадамдарға қатысты Лордтар палатасының шешімі 46 000 сөзді құрайды. Royal Bank of Scotland v. Etridge (2002) ісінде заңсыз Бқпал етудің әділ доктринасы туралы істі жүргізетін 53 000 сөз және 374 тармақ туралы сөз болып отыр. Бұл сондай-ақ сот конвенциясы, онда адвокаттың құқықтық мәселелер бойынша жасаған барлық ұсыныстары, тіпті олардың кейбіреулері өте әлсіз болса да егжей-тегжейлі қаралады.



Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Сот шешімдерінің негізділігі (2-бөлім)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Егер қолданылатын құқық статут болса да, ағылшын шешімдерінде, әдетте, тиісті ереже немесе оның ізашары бойынша басқа да жетекші сот талқылаулары қаралады. Сонымен қатар, тіпті коммерциялық немесе жария құқықтағы бірінші сатыдағы соттың шешімдері көбіне ұзақ болады.

Бірінші саты судьясы іс-әрекеттер туралы шешімдерді талдау кезінде «бұрыш сатушысы» беделін алу арқылы оның көтермелеу мүмкіндігін азайтқысы келмейді.

Бұл, мысалы, бірінші инстанцияның прецеденттік шешімдерді егжей-тегжейлі қарауды қамтитын, мысалы, *Tito v. Waddell* (№2) (1977 жыл) ісінде, судья *Morgan Chase v. Springwell Navigation Corp* (2008 жыл), «банктік алымдар бойынша сот талқылауы» (2008-09 жыл) және «Челси казарлары туралы іс» (2010 жыл). Бірінші сатыда шешім шығару ұзақтығының тағы бір себебі дәлелдеудің қарама-қайшы сәттерін түсіндіру және фактілерді анықтау қажеттілігі болып табылады.

Жоғары тұрған соттардың шешімдері туралы электронды және қағаз есептерінде енді тармақтардың нөмірлері бар. Бұл өзгеріс соңғы онжылдықта болды. Бұл қарапайым құрылғы оқулықтар авторларына ортақ құқық жүйесінің маңызды органдары қызметінің негізгі аспектілерін анықтауға мүмкіндік берді және жалпы құқық жүйесі шеңберінде беттер бойынша есептерді беделді бөлуге сүйену дәстүрін бұзды.

8. ШІКІРЛЕРДІҢ КӨПТІЛІГІ

Лордтар палатасының 2009 жылы жойылғанға дейін қабылданған кейбір шешімдерінде (бұл сотты Біріккен Корольдіктің Жоғарғы Соты ауыстырған болатын), сот бір судья жазған, ал басқалары оны қолдаған немесе «ұжымдық өнім» түрінде жасалған ұжымдық шешімдер шығарды (лорд Рэдклиф 1964 жылы жазылған мақаласында қолдау тапқан идея). Осыған ұқсас үрдіс Апелляциялық сотта да байқалады.

Біріккен Корольдіктің жаңа Жоғарғы соты шешімдерді бірауыздан шығаруға бейім, бірақ тұрақты тәжірибе әлі қалыптаспаған.

Жақында Мэс Анденас пен Данкан Фэргриевтің зерттеуінде Біріккен Корольдіктің жаңа Жоғарғы сотының алғашқы жылдарында «эксперимент» кезеңі болды және судьялардың көпшілігі шешім қабылдау үшін негіздердің айқындылығы мен қол жетімділігін қамтамасыз ету үшін шешімдерді жазу үйлестірілуі тиіс деп келісті.

Апелляциялық соттар шығаратын шешімдер (көпшілік дауыспен) бірінші сатыдағы судьяларға нақты нұсқаулар маңызды болатын қылмыстық істер контекстінде әдеттегі болған.

Алайда, қылмыстық емес контексттерде полифонияға және оппозицияға қарағанда, біртұтас және қарапайым әннің пайдасына айқын айқындылық пайда болады. Шынында да, құпия кеңестің сот комитеті бір көпшілік дауыспен шешім шығару дәстүріне ие екенін атап өткен жөн, бірақ бұл ретте ерекше шешімдерге жол беріледі.

Кейбіреулер, соның ішінде жетекші судьялар, тіпті әрбір судьяның мәні бойынша құқықтық нәтижемен және тиісті қағидатпен келіскеніне қарамастан, жекелеген судьялар жеке шешімдер шығарады деген пікір айтады. Бұл әртүрлі фразеологизмдерді, акценттер мен қосымша дәлелдерді пайдалана отырып, көпшіліктің жекелеген мүшелері бірдей принциптерді немесе ережелерді ұсынуына әкеледі.

Мұндай алуан түрлілік үш артықшылықтар береді:

Зияткерлік байлық: сәйкес келетін судьялар шығаратын көптеген шешімдер сот тұжырымдары Заңның статистикалық декларациясы ретінде қаралатын қатерді азайтады; және көптеген шешімдер оларды біркелкілікті іздеуде тастамастан, қыр-сырын және біліктілік критерийлерін құрметтеуге мүмкіндік береді; сонымен қатар, осындай тәжірибе судьялардың көпшілігінің арасында ымыраға келу немесе «итермелеу» тәуекелін болдырмауға мүмкіндік береді; және ол болашақ істерде дамудың ықтимал бағыттарын көрсете алады;

Жеке ойлауды ынталандыру: пікірлестер құрамы да судьяларды президенттік мәтінмен жалқау емес, негізделген шешімдерді әзірлеуге назар аударуға мәжбүрлейді;

Еске алу ескіргенде, судьялардың көпшілігінің келісімімен кідірістерге қарсы тұру: және сол тәжірибе әрбір судьяға тиісті тыңдау аяқталғаннан кейін бірден бірнеше күн, тіпті апта немесе ай күту емес, көпшілік дауысты шешу жобасы бойынша өз ескертулерін айтуға мүмкіндік берместен, бірден ерекше пікір құруға кірісуге мүмкіндік береді; өйткені, бұл әлдеқайда кеш кезеңде судья бөлшектердің анық түсінігін және істің «түйсігін» және оның дәлел ретінде орталық рөлін ұмытады немесе жоғалтады.

Алайда Лорд Нойбергер 2009 жылы өзінің соттан тыс сөзінде АҚШ Жоғарғы Сотының моделін қабылдауды ұсынды: бір көпшіліктің шешімі, бірақ жекелеген сәйкес келетін шешімдерді қабылдау мүмкіндігімен (және, әрине, келіспейтін шешімдер). Бұл жетекші судьяның ғана сот ұсынысы: ол ағылшын



Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Сот шешімдерінің негізділігі (2-бөлім)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

апелляциялық сотта, тіпті Лорд Нойбергер ең аға судья болып табылатын апелляциялық сотта біркелкі тәжірибе болған жоқ. Осы тақырыпты ертерек қарау барысында судья Арден ханымы жеке сәйкес келетін шешімдермен толықтырылған көпшіліктің шешімдері үш судьядан (апелляциялық сот) немесе бес, жеті немесе тіпті тоғыз судьядан (Жоғарғы Сот) жеке шешім шығаратын алқалар тәжірибесінен артық болуы мүмкін деген пікір білдірді.

Әрине, келіспейтін Пікірлер сақталуы тиіс деп келісу керек. Бірақ басты мәселе қалады: көпшіліктің шешімі бір пікірде көрсетілуі керек пе немесе ол жеке пікірде көрсетілуі мүмкін бе? Автордың пікірінше, көпшіліктің спутниктік пікірлермен сәйкес келетін пікірлермен қатар өмір сүру мүмкіндігі шатастырудың рецепті болып табылады: өйткені жекелеген сәйкес келетін пікірлердегі нюанстар көпшіліктің беделді шешіміне қатысты күмән тудырмайды. Егер адамның Инжилдің көптеген нұсқалары бар болса, онда шынайы оқу тіпті ұлы ғалымнан да айырылып қалуы мүмкін. Сұрақ қою қажет: ағылшын заңгерлері сот шешімдерін қабылдау процесінің айқындылығын қамтамасыз ету ісіне бейілді ме немесе оның орнына плюрализмге және тіпті жеке құқықтық субъектіліктің мәдениетіне ұмтылады ма?

Сонымен қатар, құрамдас сот шешімдерін жасау Жоғарғы Сотқа істерді көбірек қарауға мүмкіндік береді. Жоғарғы Соттың ағартушылық төрағасы күрделі шешімдерге және басты басымдықтардың бірі ретінде неғұрлым қысқа пайымдауларға бағдарлануы тиіс. Осыған ұқсас, бірлескен шешімдер, егер келіспеу болмаса, апелляциялық сотта қалыптасқан тәжірибеге айналуға тиіс және бұл жағдайда көпшілікті дәлелдеуді *Kookmin Bank v. Rainy Sky SA* (2010) ісіндегі сияқты екі судья да жеке ұсынуға тиіс деген күшті дәлел бар.

Жалпы алғанда, француз шешімінің қысқа және шаблонды стилінің (және оларға ұқсас Еуропалық соттың қысқа шешімдері сияқты) және байланыссыз, ағылшын апелляциялық шешімдерінің шамадан тыс егжей-тегжейлі әдісі арасындағы ымыраға көптеген мүмкіндіктер бар.

Соңғыларының әрқайсысы басқа істерден ұзын цитаталардың ұзақ эксегезін құрай отырып, көптеген сөздерді толықтырады.

9. ТОЛЫҚ ЕМЕС ЗАҢИ ДӘЛЕЛДЕМЕ МӘСЕЛЕСІ

9.1. Ағылшын проблемасы: заңды іздеу кезінде адвокатқа сүйену

Кейде сот қолдары байланған деп есептейді. Ол істің құқықтық базасын немесе ереже негіздерін зерттей алмайды. Мұның себебі екі тараптың да адвокаты заңды талқылауды шектеуді қалайды. Бұл тактикалық себептер немесе оларға уақыт немесе ақша жетіспеуінен болуы мүмкін. Ағылшын құқығында азаматтық қағида қабылданған жоқ, оған сәйкес соттар шешімнің құқықтық негізін өзгерту үшін түпкілікті жауап береді: *iura novit curia*. Стейн LJ айтқандай (ол сол кезде болған): «біздің [ағылшын] жүйесіндегі соттар адвокат ұсынған дәлелдердің негізі болып табылады». ФА Манн сондай-ақ түсініктеме берді: «*Curia novit leem* ережесі [немесе *iura novit curia*] ағылшын құқығының бөлігі емес және ешқашан болған емес».

Қазіргі соттың азаматтық дәстүрі осы тұрғыдан Америка құқық институты/ЮНИДРУАЙТ (міндетті күші жоқ) қағидастарында қабылданды, онда сот «бұйрық бере отырып, тараптарға жауап бере алады... қандай да бір Тарап табыс етпеген фактілердің немесе дәлелдемелердің құқықтық теориясына немесе түсіндірілуіне сүйенуге тиіс».

Керісінше, ағылшын соттары, әсіресе бірінші сатыда, құқықты зерделеу кезінде адвокаттың көмегіне сүйенеді. Алайда, апелляциялық сот және Жоғарғы сот, егер олар оларды ақаулы немесе тым тар деп есептесе, адвокат ұсынған рамкадан барынша бас тартады.

Сот сараптамасы шектерін талап ететін адвокаттың драмалық үлгісі *Kuddus v. Chief Constable of Leicestershire Constabulary* (2002). ісі болып табылады. Тараптардың ешқайсысы деликтілік талап арыздардың кейбір санаттары бойынша айыппұл шығындары жойылуға тиіс немесе Лордтар палатасы осындай шығындарды тағайындау үшін әртүрлі шектеу санаттарын қайта қарауға тиіс деп ұйғарғым келмейді. Сондықтан сот бұл тақырыпты қайта қарауға аз ғана мүмкіндік болды.

Егер сот адвокат көрсетілмеген жолда жүруді шешсе, ол тиісті хабарлау принципін сақтауға және тараптарға дәлелдеудің жаңа сызығына түсініктеме беруге мүмкіндік беруге тиіс. Автор соттар адвокат дауласпайтын құқықтық аспектілерді зерттеген кезде тиісті хабарлау принципін мойындауы тиіс деп санайды. Сондықтан, 1995 жылы лорд Мустилл осы контексте табиғи әділеттілік қағидатын (яғни «тиісті хабарлау») сақтау қажеттілігін қолдады:

Уақыт өте келе ... сот қарама-қайшы мәселе үшін маңызды болып табылатын, бірақ қадағалау рәсімінде



Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Сот шешімдерінің негізділігі (2-бөлім)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

қарауға ұсынылмаған жарғы немесе өкілеттіктер туралы біледі. Сот бұл жаңа мәселені ескеруді қалауы мүмкін. Мұны жасамас бұрын ол Тараптарға одан әрі ауызша дәлелдер үшін оған [нұсқаларды] қалпына келтіру жолымен немесе кем дегенде белгілі болған материалдарға назар аудару және оларды жазбаша ұсынысқа шақыру жолымен жүгіну мүмкіндігін қамтамасыз етуі тиіс...»

Бұл іс жүргізу әділдігінің негізгі талабы ғана емес, сонымен қатар адвокаттарға сотта тергеу жүргізудің жаңа желісін айқындайтын бағалы орган ретінде шығуға мүмкіндік беретін тәжірибе. Сондықтан мұндай авантюралық сот қателіктерден құтқаруға болады, немесе, кем дегенде, оны талқылау күшейтіледі.

Сайерс ісі бойынша апелляциялық сот (2012) қаралып отырған апелляциялық соттардың диктатын, егер ол заңды түсіндіруге анық жіберілген болса, төменгі сатыдағы соттар міндетті билік ретінде сақтауы тиіс. Осылайша, Parker v. Law Society (1996 жыл) істері апелляциялық сот, егер сот оларды шешуші деп санаса, судья көмекшілері жүргізген құқықтық зерттеулердің нәтижелерін сот тараптардың артынан пайдаланбауы тиіс екенін мәлімдеген. Түсініктемелер үшін мүмкіндік болуы тиіс. Ақырында, Assange v. Swedish Prosecution Authority (No 2) (2012) ісіндегі Жоғарғы Сот бұл сот нақты құқықтық ұсыныс бойынша шешім қабылдай отырып, тиісті хабарламада Тарапқа бас тартпағанын қаулы етті; оның орнына бұл мәселе жарыссөз барысында көтерілді және адвокат тиісті ұсынысқа қарсы болмады.

9.2. Жоғары тұрған соттардың белсенді рөл атқару қажеттілігі

Жоғарғы Сотқа, мүмкін апелляциялық сотқа прецеденттік құқықты дамытуда белсенді рөл атқаруға мүмкіндік беру керек деп сенеді. Олар адвокаттың бірлескен шешімімен сотта қарау үшін құқықтық талдау аспектілерін ашпауға тиіс. Алайда, сот пен адвокат арасындағы диалог маңызды мәнге ие. Доктринаның дамуы оның кабинетінде судьяның жалғыз қырағылығының нәтижесі болмауы тиіс.

Сондықтан мұндай талқылауларға жәрдемдесу үшін қаражат бөлу қажет. Егер даудың тараптары Жоғарғы сот (немесе, мүмкін, апелляциялық сот) ұсынған барлық тақырыптар бойынша құқықтық талдау жүргізуге арналған қаражатқа ие болмаса, қажет болған жағдайда Бас прокурор немесе қазынашылық басқармасы адвокаттарға *amicus curiae* ретінде әрекет ету қажеттігі туралы ақпарат беру үшін шаралар қабылдау қажет. Апелляциялық сот, сондай-ақ, егер лорд-Бас судья немесе тізімдерді бөлуші (егер ол тиісті апелляцияны қарауға қатыспаған болса да) нақты апелляцияның кең заңдық шолу немесе талдау талап ететінін растаса, әрекет етуге уәкілетті болуға тиіс. Осылайша, заң ескірген немесе бөлінуден алынып тасталуы мүмкін, ал заң комиссиясы жүзеге асыратын реформалар жобаларының саны қысқартылуы мүмкін.

9.3. Неғұрлым белсенді тәсілдің белгілері

1998 жылғы Адам құқықтары туралы Заңға сәйкес адам құқықтары туралы Еуропалық Конвенциямен ішкі заңнаманың үйлесімділігін қамтамасыз ету жөніндегі соттардың жаңа міндеттеріне байланысты заңдық дәлелдеудің жарыс дәстүрімен шешуші алшақтық орын алуы мүмкін. Шынында да, бұл дәстүрлі алшақтық құбыр жарылыссыз болса да орын алуы мүмкін. North Range Shipping Ltd v. Seatrans Shipping Corporation (2002) ісінде Апелляциялық сот бір құқықтық мәселе бойынша адвокаттың басқаға беруіне бағынудан бас тартты және оның орнына Еуропалық конвенцияның 6 (1) бабымен ағылшын құқығының үйлесімділігін қамтамасыз ету үшін осы мәселені толық зерттеді. Сот былай деп айтты: «жарыс жүйесінде судья әдетте жалпы негізді (құқықтық мәселе бойынша) алғыспен қабылдап, қабылдайды да, біз мұндай тәсіл осы жағдайда мүмкін деп ойламаймыз. Біздің пікіріміз басшылық етуге арналған...»

Сот тараптардың жеке дауының шеңберінен шығуға мәжбүр ететін және *amicus curiae* неғұрлым кең мәселені қарауға рұқсат ететін адам құқықтары туралы мәселенің тағы бір мысалы C v. P (2007) ісі болып табылады, онда Страсбург құқығы туралы мәселе азаматтық тінту туралы қаулыға қатысты сот талқылауы барысында туындаған. Соттардың белсенді көзқарасы адам құқығы мәселелерімен шектелмеуі тиіс деп бекітіледі.

10. ҚҰҚЫҚТЫҢ АШЫЛУЫ: УНИДРУА МЕН АМЕРИКАНДЫҚ ЗАҢ ИНСТИТУТЫНЫҢ ТРАНСҰЛТТЫ АЗАМАТТЫҚ ПРОЦЕССТІҢ ҚАҒИДАЛАРЫ

Американдық құқық Институтының (міндетті емес) принциптеріне жауап беретін азаматтық / жалпы құқық жөніндегі топ азаматтық тәсілге артықшылық берді. Ол осы Қағидалар жиынтығын бекітті:

- 'Өндіріс көлемі түзетулерді қоса алғанда, жарыспалы қағаздардағы тараптардың талаптары мен



Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Арбитраж және медиация. 2-бөлім

Дәріс: Сот шешімдерінің негізділігі (2-бөлім)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

қарсылықтарымен анықталады’.

- ‘Сот тараптарға жауап беру мүмкіндігін бере алады... құқықтық теорияға немесе фактілерді немесе дәлелдемелерді түсіндіруге сүйенуге тиіс.’
- ‘Сот барлық тиісті фактілер мен дәлелдемелерді қарауға және өз шешімдері үшін, оның ішінде шетелдік құқық негізінде анықталған мәселелер бойынша дұрыс құқықтық негіздерді анықтауға жауапты болады.’

Бірінші абзац соттарға шешілуге жататын дауды тараптардың нақты қамту саласын айқындауынан тыс кеңейтуге мүмкіндік бермейді. Екінші және үшінші абзацтарда Тараптар белгілеген іс жүзіндегі дау шеңберіндегі сот бастамашылығы танылады. Үшінші үзінді, атап айтқанда, жоғарыда айтылған *Kuddus v. Chief Constable of Leicestershire Constabulary* (2002) іс бойынша позициясымен контрастирлейді.

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. – М.: Издательский дом «Городец», 2008.
2. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / Пер. с англ.; Под ред. Р.М. Ходыкина. М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
3. Andrews N. *Andrews on Civil Processes*. Vol. I. Intersentia, 2013.